

Един сложен Оксидентализъм: Колониално желание и разочарование у В. С. Найпол

Лийла Ганди

(Мелбърн)

В последните години въпросът за връзката на В. С. Найпол с Англия започна да усложнява неговата досега негативна рецепция в постколониалната академична общност. Докато през 80-те години поколение от вдъхновени от анализа на колониалния дискурс критици беше способно да го осъди недвусмислено като защитник на империята, една нова възстановка разкрива Сър Видия като пострадад от империализма, като човек повече жертва, отколкото сътрудник. Част от тази, макар все още начеваща, промяна в отношението се дължи на променящата се природа на самата постколониална критика. Ако, следвайки примера на *Ориентализмът* на Едуард Саид, 80-те години бяха погълнати от имперски конструкции и репрезентации на не-Запада, една нова тенденция търси промяна в имперския поглед, питайки какво колонизираните култури и техните пътуващи/пишещи фигури са направили от Англия и империята, когато са пристигнали като емигранти, експатриати, пътешественици в „държавата майка“. Всяка от тези гледни точки, както ще видим, предлага вариант, ако не и противопоставяне, на оценката на Найпол и творчеството му.

Четен единствено през тъмните очила на анализа на колониалния дискурс, Найпол изглежда като местен осведомител, опортюнистично конспириращ с империалистски/неоориенталистски конструкции на третия свят. В карибския му пътепис *Средният преход* например погледът на Найпол към бившата му родина се явява опосреден, без квалификация, през осъждащата имперска проза на бившите викториански пътешественици в района. Нищо не уравновесява етнографската злоба на неговите викториански власти, Тролъп, Фруд, Кингсли; никакво „алтернативно“ предубеждение, събрано от местните му източници не разкрива подчинено отвърщане от империята. Именно тази анахронична „вярност към имперската наблюдателна позиция“ бива изтъкната от критици като Роб Никсън като сигурно доказателство за отчаянието на Найпол да удържи на една, както изглежда, консервативна, избирателна колегия (47). Наистина, както твърди Никсън, литературният успех на Найпол в Англия, особено през 70-те години, нараства отчасти поради расово подсиуреното му разрешително да осъжда третия свят. Там, където свръхбдителната либерална/постколониална полиция на мисълта съвестно проверява расизма и имперската носталгия на английските писатели, Найпол, твърди се, остава свободен да съживява остарялата дик-

ция на империята. По думите на Джоузеф Епстайн: „Изглежда, че сред живите писатели само Найпол е способен да говори за „варварски народи“; само той може да каже неща, които... в устата на други веднага биха били обявени за расизъм.“ (цит. в Nixon, 118). Има значи едно виновно и забранено удоволствие в четенето на този Найпол, един удобен „кафяв човек на белия човек“ (Gotta 72), който е направил кариерата си, според Саид, като „свидетел на западното обвинение“ (53). За Саид, който изцяло изключва автора от постколониалния контра-канон, Найпол издава най-срамния вид евроцентризъм, а именно този на „човек от третия свят, порицаващ собствените си сънародници, не защото са жертви на империализъм, а защото имат вроден дефект, който е, че не са бели“ (79).

През последните няколко години тази рязка и свръхдобросъвестна преценка за Найпол среща значителна съпротива от поне две взаимно симпатизиращи си групи от критици. Първата включва западноиндийски учени като Джон Тийме, Стефано Харни и Гордън Ролер, които четат песимизма на Найпол спрямо постколониалната нация по различен начин, като обвинителен акт към империализма. „Империализмът и лошите последици от колониализма, пише Харни, са централните теми в творчеството на Найпол. Отхвърлящите коментари спрямо Третия свят се правят в този контекст... Третия свят, обезобразен от алчността и насилието на колониалните сили.“ (145). Тази оценка категорично се подкрепя от една втора група съмишленици постколониални критици от метрополията, която включва Сара Сюзери, Майкъл Гора и Йън Боукъм. Отхвърляйки строгата бинарност на империята и нейното колониално друго, тези учени извеждат на преден план дълбоката културно-политическа амбивалентност, която се получава от колониалната среща и която е възпалена у писатели ренегати като Найпол. Неговата критика към Англия като империя, твърдят те, е имплицитна в раздражителното му описание на колониалното съучастничество.

В съгласие с това Гора интерпретира нетърпението на Найпол към колонизирания свят и към имитативната постколониална нация позитивно, като апел за идеологическа промяна. Това е нетърпение, твърди той, което „сродява Найпол с Фанон... Той има същия тип ярост, яростта, която у други мъже и жени е породила независимост и която е създала постколониалния свят“ (Gotta 110). В това четене на „вентрилоквизирането на английската идентичност“, както го определя Никсън, далеч без да е намерение на автора, погледът на Найпол спрямо английското разкрива по-голяма саморефлексивност и по-горчиво схващане за собственото му участие в делата на империята. Винаги вписвайки себе си в критиката си на постколониалното състояние, неговото творчество признава екзистенциалната цена на желането на английската метрополия от колониалната периферия. „Нуждата от сърдита критика на неговите творби“ в такъв случай, както ни казва Сюзери, „е вече остаряла, или подобни критики трябва да бъдат готови да признаят това, което всеки следващ текст от *Зона на тъмнина* до *Енигмата на пристигането* прави все по-ясно: Найпол вече е бил там преди тях и е бил изящно ядосан на себе си.“ (158).

И все пак ние можем да започнем да разбираме „изящната“ себеомраза на Найпол, само ако признаем в анализа си нещо от неговата двойна визия

за самата Англия: едновременно място на желание и липса, вяра и агностицизъм, креативност и себеопустошение. Присъединявайки се към критическите си съюзници, настоящият текст твърди, че „Англията“ на Найпол е описана като двучлна величина... в която той вярва, въпреки че знае, че тя лъже. В творчеството му в такъв случай намираме три отделни „открития“ за измамата на Англия, а чрез това и три описания на колониалната измама. Първо, автобиографичното творчество на Найпол се занимава с горчивото знание, че въпреки всичките си претенции за обратното английският канон е възплъщение на английския империализъм. Второ, в етнографските творби и в пътеписите си Найпол се обръща към лъжовността на „цивилизаторската мисия“. С други думи, едно по-задълбочено изследване разкрива, че при цялата си очевидна загриженост за културното и цивилизационно „подобряване“ на колониалните си поданици, английската империя е била дълбоко нарцисистично предприятие. И накрая, в пренаписването си на познатия постколониален устойчив образ Найпол се сблъсква с откритието, че „истинската“ Англия има слаба или никаква връзка с тази, която колониалната периферия си представя и конструира. Следващият раздел разглежда разкритието на Найпол за пълната му връзка с имперската метрополия, с особено фокус върху преговорите му с английския канон.

Политиката на литературата

Парадоксът, който е същностен за творчеството на Найпол, е следният: ако Англия е последователно определяна като земя на възможностите, място, на което да се „пристигне“ решително като писател, то тя е също и място на ужасен затвор. Така копнежът по Англия прелива в своята антитеза, желанието за отпътуване; някога обичаният отдалеч пейзаж отблизо се оказва трагично антиутопичен. Това е скръбта на автобиографията на Найпол *Енигмата на пристигането* (1987). „От години, пише той, на този далечен остров, чиято човешка история откривах и описвах, мечтаех да дойда в Англия. Но животът ми в Англия беше безвкусен и до голяма степен лош... И както някога у дома мечтаех да бъда в Англия, така години наред в Англия мечтаех да се върна в къщи.“ (95).

Подобно усещане за клаустрофобията и негостоприемността на английския живот се открива и в *Г-н Стоун и спътникът на рицаря* (1963), първия и единствен роман на Найпол с изцяло английско място на действието и с изключително английски герои. Тук, в края на професионалната си кариера като дребен бюрократ, героят на Найпол се опитва да разшири и оживи безплодното си бъдеще чрез брак и чрез „схема“ за възмездяване на пенсионирания членове на неговия отдел. Неизбежният, макар и героичен, провал на тези усилия е подсилен с настояването на романа за деспотичното приложение на английски сцени, навици и ритуали, които изпълват наративния му контекст. Рутинните практики на ергенския живот на г-н Стоун преминават в малко по-отегчителните рутинни практики на брака и домашния живот. Ограничението на ежедневните пространства – „непоносимо горещата и препълнена“ по обяд кръчма, „влажната и пушеща опашка в мет-

рото“ (24, 25) – намират своя корелат в неизлечимото тесногърдство на животите, чието развитие е спряно от тези пространства. По ирония, Найпол вписва себе си и своя свят в този изчерпателно „английски“ роман само като отсъстващия обект на ксенофобия, като потенциален нарушител, който не се подчинява на забраната, наложена от собствените му заслепени герои. За него няма място в жилището в Ърлс Корт, след като то вече е окупирано от жената на г-н Стоун, чието „убежище на спокойствието и уважението“ е подсилено от дикретна картичка „Само за европейци“ под звънеца“ (32). Подобен знак регулира и неосъзнатия расизъм на Уимпър, колега и приятел на семейство Стенс, който бива необяснимо и редовно „докарван до ярост“ от „гледката на черни мъже по Лондонските улици“ (112). И накрая, сякаш подигравайки се със своя изгнанически, изтръгнат от корените автор, ето го и г-н Стоун, който мъдро предпочита да „прекарва ваканциите си в Англия“, без никога да напуска бреговете на островната си естествена среда.

Предано вирайки се в Англия в ранното си творчество, Найпол я намира самотна и, имплицитно, негостоприемна. В едно есе на име „Лондон“ (*Overcrowded Baracoon*, 9–16), той експлицира негативните впечатления от Англия, които са фикционализирани в *Г-н Стоун*. Постулирайки Англия като необходимост, като единственото място, на което може смислено да упражнява призванието си като писател сред писатели, той едновременно с това оплаква изолираността на английския живот, отсъствието на видими общностни удоволствия. Отчуждено от обръкващата неяснота на английското, неговото изкуство, също както това на Рушди, признава пропастта между метрополийното местонахождение и неметрополийния материал. Англия, както ни казва той, „е най-доброто място за писане. Проблемът за мен е, че тя не е място, за което мога да пиша.“ (16). *Енигмата на пристигането* се връща към тези ранни впечатления за разочароващата недостъпност на английския „материал“; също както автобиографичните откъси в *Откриване на центъра* (1984) регистрират закъснялото признание на Найпол, че може да пише единствено за дома, който с такова желание е изоставил: „За да стана писател... мислех, че е необходимо да напусна... Всъщност за да пиша, беше необходимо да се върна“ (47). Това разточително завръщане разбира се намира израз и в първия му роман *Улица Мигел* (третия публикуван), който вече регистрира формиращата амбивалентност на връзката на Найпол с имперската столица.

В тринидадските „винетки“, които *Улица Мигел* съдържа, Англия е превъзнесена като граматиката на колониалните стремежи, като ръководен образ на възможността и „подобрието“. В същото време обаче Англия и английското са очертани и като синоним на провала и измамата. Така безнадеждният Елиас бързо спечелва уважението на малката си общност, поради това, че тестовите му за сертификат от Кеймбридж ще се сдобият с метрополийна публика: „Ерол каза: „Всичко, което Елиас пише, не остана тука. Всяка дума, която това момче пише, отиде в Англия.“ (*Miguel Street* 39). Елиас обаче е обречен да кара боклукчийска кола и усилията му биват безполезни, а Англия бързо се трансформира в сцена на неговия повтарящ се академичен провал. По същия начин неуспешният калипсов лирик Б. Уърдсуърт не успява да оправдае каноничните очаква-

ния от невероятното му име. И въпреки че героят „Ман-Ман“ звучи като англичанин, „ако си затвориш очите, докато говори“, погледът с отворени очи разкрива луд, който покрива паважа на улица Мигел с ръкописни изпълнения на английската азбука. Накрая и самият разказвач в тази ранна *bildung* се предава на мечтата да дойде в Англия и да стане литературен човек. „Помисли, инстуктира го благодетелят му Ганеш Пундит, това означава да отидеш в Лондон. Означава да видиш сняг, да видиш Темза и големия Парламент.“ (218). Но за да си осигури това пътуване до Лондон, разказвачът трябва да подкупи Ганеш Пундит (на когото е писано да стане протагонист в първия публикуван роман на Найпол *Тайнственият масажист* (1957), и по този начин да се сдобие с едно завинаги вече незаконно място в имперския център. Докато той се приготвя да се качи на самолета в желаната посока, внезапен трик на светлините проектира пророчески образ: „Оставих ги всички и оживено закрячих към самолета, без да се обръщам назад, гледайки само сянката си пред мен – едно танцуващо по асфалта джудже“ (222). Получава се така, че актът на заминаване за Англия, който изисква „корупция“ в местната култура, произвежда и объркания образ на смален и комично редуциран аз. Каква тогава е основата на това отчаяно възприемане на Англия? Какво, с други думи, представлява кризата на Найпол спрямо английското?

В автобиографичното си есе „Тъмнината на Конрад“ Найпол пояснява въпроса за собственото си разочароващо пристигане в Англия: „Предполагам, че в мечтите си съм се виждал да пристигам в Англия като в някакъв чисто литературен регион, където, неограничаван от случайностите на историята и средата, бих могъл да направя романтична кариера като писател. Но в новия свят почувствах че нямам стабилна почва под краката си“ (216). Накратко: движението от желание измислица за Англия като неомърсено място на литературата се разпада. Вместо да донесе политическата, културна и историческа амнезия, която Найпол предано търси, Англия донася обратното: острото съзнание за увредения постколониален свят, който е оставил зад себе си; при това свят, увреден именно от империята: „Новата политика, странното упование на хората в институциите, които те вече бяха започнали да подкопават... разложението на причините, полусъздадени общества, които бяха обречени да останат полусъздадени: тези неща бяха започнали силно да ме притесняват“ (216). За омаловажаващите Найпол подобен пасаж е характерен и потвърждава пристигането му в Англия като идеологическо отпътуване от собствените му корени. Но дали тази реч за достойния за оплакване провал на третия свят е просто подмазваща изява на неговата васална зависимост от „първия“, или е нещо доста по-интересно? Може ли да бъде например неочакваното знание, че Англия е (и винаги е била) едновременно място и на империя, и на канон? Иначе казано, може да се твърди, че именно в Англия, противно на най-дълбоките му очаквания, колониалният кандидат-писател се оказва жалко ограничен от случайностите и на историята, и на средата.

Проникновеният прочит на Найпол от Сара Сюлери развива подобна гледна точка, като определя неспокойната му връзка с Англия като постоянна борба да се отдели канона от империята. Навсякъде творчеството на Найпол е обитавано от желанието (навсякъде разпознавано като невъзможно) да се

схване непроблематичната автономност на канона и да се потвърди заедно с това имунитета на английската литература от заразата на английския империализъм. Найпол, забелязва Сюлери, „документира една гледна точка, която... няма друг избор освен да регистрира собственото си объркване спрямо връзката между образованието и империята, съблазена в старомодното ярване, че литературата би могла някак да осигури отдиш от това, което означава да се спечели съзнание в един колониален свят“ (Suleri 150).

Дори в най-ранните си писателски опити Найпол е съвсем наясно, че основната измама на европейската култура е вътрешно присъщата расовата изключителност, която подрива очевидната ѝ универсалност. Любопитният калвинистки парадокс на *цивилизаторската мисия*, който Найпол напълно разбира, е следният: докато Англия (със своите европейски съответствия) представлява единствената възможна културна/цивилизационна истина, то само някои са избрани, по случайността на раждането, да имат естествен достъп до привилегиите на тази истина. И както разкрива безжалостната патологизация на „човекът-подражател“, колониалният претендент може да излезе на властната сцена на английското, на нейното изчерпателно „всичко“, само като предмет на промяна и комедия. Такова е предложението от него мнение, наред с други, на англофила г-н Маккай в *Средният преход* (1962), който „като всички добри западни индийци... не желаше да чуе нищо против Англия“ (18). В *Тайнственият масажист* браминът Ганеш Рамсумайр е осмян по подобен начин заради неуместното англицизиране на името си при пристигането си в Англия, на Г. Рамсей Муър (215).

Но как е при колониалния читател/писател и неговата културна и лингвистична метаморфоза пред лицето на Англия? Тук можем да се позовем накратко на *Карти на Английското* на Саймън Джиканди, който разкрива чрез примера с *athomi* (Джикую преминава към Християнството) част от комплексната измяна и загуба на аза, които съпровождат практиката на колониално образование/четене. *Athom'*, племенно име, което буквално означава „който чете“, знак за библейска грамотност, която е предикат на тотално и в крайна сметка невъзнаградено отхвърляне на предколониалното и предхристиянското минало. Както отбелязва Джиканди: „В крайна сметка това, което е направило африканските читатели *athomi* е не само тяхната новопридобита грамотност, но и готовността и способността им да се откажат от предишните си идентичности и наративи, за да влязат в имперското бъдеще, в което, както много от тях ще се оплакват после, те са все още маргинали“ (Gikandi 37). Отново в „Тъмнината на Конрад“ Найпол се докосва до собствения си опит в четенето на английския канон като покръстване, не по-различно в импликациите си от претърпяното от *athomi*-те.

Есето сякаш внушава, против Блум, че постколониалният „начинаещ поет“, или ефеб, се ражда и зазвучава без особено безпокойство за влиянията си. Проучвайки собственото си твърде примирено съгласие с уроците на литературните и другите бащи, изследването на Найпол изобилства с последиците от приемането на увредено и непроучено бащино наследство. Конрад, както ни е казано в края на есетото, „умря преди петдесет години. През тези петдесет години творчеството му проникна из много кътчета на света, които той виждаше като тъм-

ни. За тази тъмнота разсъждаваше Конрад...“ (227). Иронията на това заключение – която Сюлери нарича „амбивалентност на четенето“ – е сложна. Като цяло Найпол посочва странното себенежитане, свързано със старателното четене на писател, чието творчество е в известен смисъл размишление върху културното обедняване (цивилизационната тъмнина) на собствения свят. Преценката на Конрад е изчерпателна, тя осъжда както географията, така и жителите на колонизирания свят: „това се отнася за всички хора по тези тъмни или отдалечени места, на които по някаква причина е отказана ясна визия за света“ (215). Като колониален читател, следователно, човек не може да участва в удоволствието на Конрад, именно откъд логиката на покръстването. Да се съгласиш с преценката на Конрад, както това прави Найпол, означава да оторизиращ неговото мнение за колониалния свят: „...в Конрад... щях да открия точно отразени собствените си чувства за земята“ (214).

Има и друга ирония. Силата на Конрад като разказвач, както Найпол я разпознава, е резултат от това, което Саид описва като „структури на отношение и референция“ на империализма (Saïd 84). И по това писането на Конрад е типично за художествената проза, произвеждана под егидата на империята. Както пише Саид: „империализмът и романът се подсилват взаимно до такава степен, че е невъзможно да се чете едното, без по някакъв начин да се има предвид другото“ (ibid.). Като антиципация на Саид, „Тъмнината на Конрад“ признава симбиозата между империализма и канона. „Великите романисти, настоява Найпол, пишеха за високо организирани общества“ (213); и по-нататък, приписвайки смъртта на романа на края на империята: „великите общества, произвели великите романи на миналото, се разпадаха“ (227). Никъде, следователно, въпросът за литературното влияние не е по-сложен: за да се възхищава от канона и да подражава на предшественик като Конрад, закъснелият постоколониален ефеб трябва да се съгласи със собственото си културно и материално обезправяване. Така че в разпознаването на културното си съблазняване от Англия колониалният читател/писател е принуден да регистрира факта на своето съучастничество в делото и лъжите на империята.

Обичайки етическите и екзистенциалните компромиси, с които се отличава колонизираната субективност, какво има Найпол да каже относно менталността на империята? Следващият раздел ще се занимае с преценката на Найпол за имперския нарцисизъм на Англия.

Империален нарцисизъм

В изследванията си на Индия и Западна Индия¹ Найпол разпознава и вади на преден план колониалната среща като пасторална връзка между английската метрополия и далечните периферии на империята. Неговите наблюдения в този аспект са много близки до предложените от Реймънд

¹ Западна Индия (West Indies) се отнася до островите, заключен между Флорида и северния бряг на Южна Америка – общо 23 политически единици. (Б. пр.)

Уилямс в *Провинцията и градът*. Уилямс, както можем да си спомним, чете английската пасторалност като родово доказателство за фундаментално неравната връзка между метрополиса и селската периферия. В хода на своето предаване, твърди той, формата постепенно става претекст за самоусъвършенстване на градското желание и идентичност. Същевременно реалностите на провинциалния живот почти изчезват или биват активно репресираны, за да се постигне проекцията на поетическото/градското самомнение. „Пасторалната драма, започваща с *Аминта* на Тасо (1572), пише той, е... творение на аристократичния двор, в който пастирът е идеализирана маска, дворцово преобличане: традиционно невинна фигура, чрез която парадоксално може да се развие интригата“ (20)

Уилямс разкрива пасторалната основа на английския колониализъм. Парадигмата на провинцията и града, казва той, прехвърля далеч границите на националната държава. Особено четена като набор от свръхдетерминирани политически и социални взаимоотношения, английската пасторалност винаги е търсила глобален произход. По неговите думи, „Много от реалната история на града и провинцията в самата Англия от ранни времена е история на разширяването на един доминиращ модел на капиталистическо развитие към включване на други региони на света... Така един от последните модели на „град и провинция“ е системата, която сега познаваме като империализъм“ (Williams 279). Тук четенето на Уилямс е разбрито се оторизирано в това на Мил по-рано и представлява експлицитна подкрепа на колониалната търговия като продължение на връзката град-провинция. „Тези [отдалечени наши владения], пише той в своите *Принципи на политическата икономика*, трудно могат да бъдат разглеждани като продължаващи стоквата размяна с други държави, а по-скоро като далечни земеделски или производствени имения, принадлежащи на по-широка общност... Търговията със Западна Индия трудно може да бъде смятана за външна търговия, а по-скоро прилича на трафик между град и провинция“ (цит. в Vaucom 44).

Наблягайки на социо-икономическото съдържание на колониалния пасторал, Уилямс посочва специфично културните промени от такъв вид у, наред с други, Киплинг, Маугам, Оруел, Джойс Кери и, разбира се, Конрад (вж. Williams 281). В творбите на подобни писатели той наблюдава ясна поява на имперската територия като „идилично убежище, бягство от дълга и срама... възможност да се натрупа богатство“ (ibid.). Може да се твърди, че *Зона на тъмнина* (1964) и *Загубата на Ел Дорадо* (1969) на Найпол преследват подобно четене на колониалния пасторал в Индия и Западна Индия. И в двете книги на преден план са изведени „колониите“ като нов периферен театър за представянето на английската идентичност.

В *Зона на тъмнина* сцената на колониалния пасторал е описана с езика на туристическото разочарование. Найпол доближава Индия с надеждата да намери предколониалния пейзаж на детското си въображение, но наместо това открива Англия. Голяма част от книгата е отговор на тази нежелана изненада. Началните страници, които описват приближаването на Найпол по море към Индия, предварително разкриват решеността на пътешественика да открие една без-европейска зона в родината на предците си. Анти-

ципирайки Изтока, Найпол регистрира „западането“ на Европа „дори в Гърция“ (10). И така прогресивно пътуването понякога поражда задоволството от „оттеглилите се“ империализми (11), а понякога разкрива уплашена расова другост, докато „физиката на Европа... се изпарява“ (13). И все пак, ако приближаването към Индия донякъде удържа обещанието за източно различие, то самата Индия се явява трагически победена от безвъзвратно „англицизиран“ пейзаж. Демистификацията настъпва още преди Найпол да стъпи на индийска земя: „акустирайки, тъкмо преди корабът да бъде вързан на Бомбайското пристанище... имената на крановете и сградите бяха, толкова странно, английски“ (16). През останалата част от пътуването Англия се оказва навсякъде, живееща „в сянката на имперските палати“ (188), „в разделението на провинциалните градове на „кантони“, „цивилни линии“ и базари... в столовете на армейските офицери... в среброто... в униформите и мустаците... в маниерността и жаргона... в клубовете, в сутрешно-неделното бинго... в *Дейли Мирър*“ (190).

Найпол реагира на вездесъщността на Англия-в-Индия с насочен към себе си гняв от собствената си закъснялост. Пътуването, описано в *Зоната*, както той признава на друго място, е силно натоварено с желанието да установи автентичността на „първоначалната“ фантазия за Индия: „Индия беше специална за Англия; от 200 години съществуваше набор от английски пътеписи и по-късно романи. Аз не можех да бъда такъв тип пътешественик. *Пътувайки към Индия, аз пътувах към една не-английска фантазия*. За мен тук нямаше модел. Нито Форстър, нито Акърли, нито Киплинг можеха да помогнат“ (курсив мой. *Енигма* 141). В този контекст изключителното отвращение на Найпол към английското притежание на Индия е поне отчасти съставено от изместването на автономната му фантазия от именно тези модели, които той се надява да избегне: Киплинг, Форстър, Акърли, т. н. И както Найпол разбира, съревнованието с тези мощни предшественици за креативните права на фантазията, е все едно да желаеш да премахнеш колониализма. И все пак, твърде крайното и настойчиво развитие на английското в субконтинента предава и това, което по-рано описахме като логика на колониалния пасторал. Защото в самореференциалността си, със самото си несъответствие, английското, което Найпол среща в земята на предшествениците си, разкрива едно характерно столично себеуважение. Британското владение, както той горчиво заключава, „беше израз на английското обвързване по-скоро със самите тях, отколкото със страната, която те управляваха“ (201). Показана като още една репетиционна площадка за развитието на английската идентичност, постколониална Индия е свидетелство за симбиозата между империализма и появяването на мита за английския национализъм. Така че, проследявайки литературната история на думата „британски“ от Остин до Форстър, Найпол открива силната промяна от географска идея към културен идеал. „Между двете употреби на думата, пише той, лежат сто години индустриална и имперска власт“ (196). Възможно е в Индия англичаните напълно да са се оставили на любовта към себе си. След империята, ни казва Найпол, писателите от XIX век започват да свидетелстват „не за себе си, а за своята английскост“ (ibid.)

Ако в творчеството на Найпол Индия често е в ролята на предпочитаното местоположение за имперско себеусъвършенстване, *Загубата на Ел Дорадо* (1969) изкарва на преден план Западна Индия като друга забележима сцена на изпълнението на самоконсолидирането на Англия. Рамкирано от европейското откриване на новия свят, това монументално изследване потвърждава това, което самият Найпол описва като „колониален аспект на вкуса към пасторалното“ (182). Книгата развива тезата си чрез детайлно описание на събитията около процеса срещу британския губернатор Пиктън за измъчването на Луиза Калдерон в края на XVIII век. Четейки против волята си процеса на Пиктън, Найпол трансформира приветственото описание за имперската законодателна справедливост в наратив, който се занимава повече с борбата за означаване на английското. Въпреки растящата аболуционистична загриженост за влошения имидж на Британия отвъд океана, „каузата“ Луиза Калдерон придобива неочаквана идеологическа неотложност. Грубият империалистичен стил на Пиктън изведнъж бива представен като остарял от новото добросъвестно съдебно жури от „английски радикали, английски хуманитаристи, английски патриоти“ (184). Когато главният обвинител Уилям Фулартон започва да представя „британскостта като идеал за справедливост и закрила“, за Пиктън няма никакъв шанс. Съвсем изместен от нова и подобрена имперска мода, неговият обвинител превръща английското в реалния предмет на процеса. Неговите жертви междувременно остават без лица и имена в себеобсебената връва на „лондонския говор на лондчаните“ (257). „Толкова е изписано за негрите, кисело отбелязва Найпол, но негрите от 1800 г. остават толкова анонимни, колкото и индианците на Лас Казас преди 3 века. Това е мълчанието на сервилността“ (250).

Колкото и да е обезпокоен от подобни примери на имперски нарцисизъм, Найпол отказва да прости на колониалния свят за неговата собствена несдържана капитулация пред мита за английското. Това е основна тема в *Завой в реката* (1979). В един кратък, но значим епизод от този роман героят Индар описва културно алиениращото си посещение в Индия Хаус в Лондон. Посещението *поражда* неочакваното кошмарно прозрение за собственото му измисляне от Англия. Като нова гледна точка към взетия назаем английски костюм, който носи, „лондонската сграда... която се преструваше на Индия“ произвежда нещо като отчуждаването, характеризиращо заключението на „Тъмнината на Конрад“. Както той се изразява: „Почувствах, че в тази сграда съм изгубил важната представа за това кой съм... За първи път в живота си се изпълних с колониална ярост“ (152). Яростта е насочена към Англия, към империята, но не по-малко и към „хората, които са позволили да бъдат окошарени в чуждестранна фантазия“ (ibid.).

До известна степен, разбира се, Найпол вярва твърде много в собственото си излагане на канибализма и вездесъщността на империята. Суровият обвинителен акт на Индар към колониалната мимикрия говори за лесното отхвърляне на индийския национализъм като английско изобретение от страна на Найпол. Настояването, че империята доставя речника на антиколониалния национализъм, открива нов израз в преценката му спрямо други

движения на съпротива в колонизирания свят. Той охотно и многократно отхвърля негроидността като модернистично изобретение, а в „Майкъл Х“ (1980) Черната сила (Black Power) е осъдена по подобен начин за изцяло вторичната си етимология. Това изследване на убийствата на Черната сила в Тринидад през 1872–73, обяснява революционния „негър“ като английска проекция, произведена – също както „пастира“ в конвенционалния пасторал – за забавлението на равнодушната столична публика. Такава е неговата преценка за Майкъл Х: „Той беше абсолютен негър от 60-те години, в лондонска обстановка; и самото му отсъствие на оригиналност, пластичността му, способността му да даде на хората вида негър, който те искаха, го правеше приемлив за журналистите“ (23). Осъдителната представа за антиколониалиста като империален манекен е развита по-нататък в героя г-н Блекуайт, образа на колониалния писател във *Флаг над острова* (1967). Веднъж белязан с очевидната неавтентичност на злоещите му английски романи – „през цялото време... само лордове и дами“ (184) – Блекуайт е показан като също толкова вторичен и когато започва да пише туземски романи, подкрепени с ентузиазъм от английската му публика. „Открит“ от Лондон, както Майкъл Х и множество индийски националисти, той бързо бива експедиран в Кембридж да оздрави колониализираната си култура и да „поработи върху езика си“ (207).

Следователно в изследванията си на Индия и Западна Индия, Найпол оплаква себелюбието на империята. Докато се занимава със систематичното производство на английскост в колониалния свят, той се изправя пред още един аспект на имперска измама, а именно – непроходимата празнина между въображаемата и истинската Англия. Към това откритие ще се върнем, съвсем накратко, във финалния раздел.

Фикцията на Англия

Ел Дорадо, както видяхме, има за тема менящата се и „конструирана“ природа на английското. Такъв е и предметът на *Зоната*, която потвърждава английскостта по-скоро като театрална „роля“, отколкото като културна реалност. Наистина, казва ни Найпол тук, колониалната мимикрия е улеснена от измислената, а не толкова от същностната, природа на английскостта: „Почти последните истински англичани... са индийците. Това е изявление, което има смисъл, само защото разпознава английския „характер“ като творение на фантазията“ (Area 41). Развивайки тези представи в ранните си пътеписи, Найпол се противопоставя на подозрителното, „пълнокръвието“ или крайността, на Англия-в-Индия, за да извади наяве една Англия, която просто не „звучи вярно“ (190–191). Така например в свръхпроизвежданата архитектура на британските владения той открива една твърде подчертана Англия: „Техните основи бяха малко прекалено обширни, техните тавани малко прекалено високи, колоните, арките и скулптурите им малко прекалено реторични... малко прекалено величествени като за целта си... Бяха по-подходящи за концепцията за старание, отколкото за самото старание. Беше смущаващо да се намираш в тези сгради“ (33). Пресадена в чуждата почва на Се-

верна Индия, Източна Африка, Югоизточна Азия, имперската английскост, твърди Найпол, се превръща в нещо твърде странно заради колониалното му богатство.

Пишейки в подобен дух за живота като държавен служител в бивш Цейлон, Ленърд Улф посочва преливането между фикция и реалност в правенето на англо-индийски *burra sahibs* и *memsahibs*. Той пише: „Белите хора бяха... в много отношения удивителни като герои от разказ на Киплинг. Никога не бих могъл да реша дали Киплинг е оформил героите си точно по образа на англо-индийското общество, или ние оформяхме характерите си точно по образа в Киплинговия разказ“ (Woolf 46). Преповтарянето на това четене от страна на Найпол – „в пика на своята власт британците създаваха впечатлението на играещи хора“ – ни отвежда в присъствието на нещо, което Бодриар нарича „хиперреалност“. В работата си за крайното консуматорство, което бележи късния капитализъм, Бодриар, както е добре известно, описва културното състояние като оставено на неопределената игра на симулации и образи. Ситуацията на напредналия капитализъм, както той я вижда, тогава е следната: линиите, разделящи реалното и нереалното малко по малко са станали неразличими. Още повече, че изкуствените или фиктивните стимулации постигат „хиперреалност“; с други думи, стават по-силно реални, отколкото това, което е реално. По същия начин, въпреки че е в свят само антиципиращ културата на късния капитализъм, колониална Англия става хиперреална по отношение на своето реално/метрополийно съответствие. Това внушава Найпол, когато ни казва, че „да бъдеш англичанин в Индия означава да бъдеш по-голям от живота“ (Area 200).

Както много от своите постколониални съответствия, Найпол открива, че истинската Англия, срещната на живо, отстъпва пред хиперреалната Англия, произведена и въобразена в колониите. Това оплакване е регистрирано в набор от негови малки и големи, фикционални и автобиографични нарративи на „пристигането“: „Имах представата за голям град, но не беше така“ (*In a Free State*, 72); „Европа, до която ме докара самолетът, не беше Европа, която съм познавал цял живот“ (*Bend* 237); „Вече не мечтая за идеални пейзажи... всички пейзажи се превръщат в земя, а златото на въображението – в оловото на реалността“ (*Mimic Men* 13); „Англия вероятно не е страната, която мислехме, че е“ (*Overcrowded Baracoon* 21); „Дойдох в Англия по грешно време... дойдох твърде късно, за да открия тази Англия, сърцето на империята, която (като провинциалист от далечен ъгъл на империята) бях създал във фантазията си“ (*Enigma* 120).

На пръв поглед няма нищо особено прорицателско в текста на разочарованието на Найпол. Съизмервана с английските фикции от колониалното му детство, самата Англия просто не е задоволителна: дестинация, на която не достигат туристически брошури. Наистина, разочарованието на колониалния емигрант/пътешественик от истинската Англия е вече постколониален устойчив образ, общо място, което неизменно съпътства дългоочакваното пътуване в имперската сърцевина. И все пак, една черта от разочарованието на Найпол изпъква и заслужава коментар. Изглежда, че това оплакване на-

раства отчасти от очевидно вредното присъствие в Англия на колонизирани хора като него самия. Лондон, повтарят книгите на Найпол, е прокиснал от вездесъщостта на третия свят. Улиците изглеждат завладени от северноафриканци, източноафриканци, западноиндийци, араби, южноазиатци, и останки от Европа, пътуващи в края на империята. Както казва Индар на Салим в *Завой в реката*: „Дойдохме тук по грешно време... Когато бяхме в Африка, в добрите стари времена... не смятам, че сме си мислели, че ще е така в Европа, или че британските паспорти, които си извадихме като протекция срещу африканците, всъщност ще ни доведат тук, и че арабите ще бъдат по улиците във“ (247).

Можем да прочетем текст като този отново като свидетелство за възприетия от Найпол расизъм, или за свойствения му консерватизъм. Найпол, както настоява Никсън, критикува Англия, само когато открие свръхлибералната постимперска благоденстваща държава да ускорява „националния упадък по посока на дегенерацията на третия свят“ (Nixon 36). От друга страна, неговото съзнание за колониалното присъствие в Лондон може също да бъде четено и като опит да се разкрие имперското наследство на Англия. Защото, както твърди Саид, остатъчната история на империята се разкрива именно в такива миграции от „развиващото се“ към „развитото“: „обширно ново население от мюсюлмани, африканци и западноиндийци от бившите колониални територии сега живее в градска Европа; даже Италия, Германия и Скандинавия трябва да се справят с тези размествания, които са до голяма степен резултат от империализма и деколонизацията“ (341).

Неприятната изненада да откриеш Източна Африка в Лондон е наситена с материалната логика на колониалния пасторал, или по-точно с преобърнатите пътувания, предизвикани от неговите наративи. В *Провинцията и градът* Уилямс вижда в последователните селски миграции към Лондон доказателство за обезземляването, произведено и дълго време потискано от материалните практики, които изграждат пасторалната поезия. Същото четене, пише той, се отнася и до сцената на колониалното „пристигане“ в имперската столица: „безработицата в колониите предизвика обратна миграция и, следвайки древния модел, изместените от „провинцията“ дойдоха, следвайки богатството и историите за богатство, в метрополийния център, където веднага бяха натикани, притиснати, сред местните бедни, както винаги е ставало в развитието на градовете“ (283). Възможно ли е обратните миграции, подчертани и оплакани в книгите на Найпол, също така да регистрират и дивите несправедливости на империята? С други думи, можем ли да четем гнева му от превръщането на бедния Лондон в подобие на Третия свят като гняв срещу репресираните реалности на колониалната среща? Много неща в разностранното му творчество насочват към подобен извод.

Превод Калина Захова

Цитирана литература

- Baucom, I. *Out of Place: Empire and the Locations of Identity*. Princeton: Princeton UP, 1999
- Baudrillard, J. *Simulations*. New York: Semiotext(e), 1983
- Farred, G. ed. *Rethinking C.L. R. James*. Oxford; Blackwell, 1996
- Gikandi, S. *Writing Identity and the Culture of Colonialism*. New York: Columbia UP, 1986
- Harney, S. *Nationalism and Identity: Culture and the Imagination in a Caribbean Diaspora*. London: Zed Books, 1996
- Naipaul, V. S. *The Mystic Masseur*. London: Andre Deutsch, 1957
- *The Suffrage of Elvira*. 1958. Harmondsworth: Penguin, 1978
- *Miguel Street*. 1959. London: Andre Deutsch, 1966
- *A House for Mr Biswas*. 1961. Harmondsworth: Penguin, 1985
- *The Middle Passage*. 1962. Harmondsworth: Penguin, 1975
- *Mr Stone and the Knights Companion*. London: Andre Deutsch, 1963
- *An Area of Darkness*. 1964. Harmondsworth: Penguin, 1968
- *The Mimic Men*. London: Andre Deutsch, 1967
- *A Flag on the Island*. London: Andre Deutsch, 1967
- *The Loss of El Dorado: A History*. London: Andre Deutsch, 1969
- *In a Free State*. 1971. Harmondsworth: Penguin, 1981
- *The Overcrowded Baracoon*. New York: Alfred A. Knopf, 1973
- *A Bend in the River*. 1979. Harmondsworth: Penguin, 1980
- 'Michael X'. In: *The Return of Eva Peron with The Killings in Trinidad*. New York. Alfred A. Knopf, 1980. 1–92
- 'Conrad's Darkness'. In *The Return of Eva Peron with The Killings in Trinidad*. New York. Alfred A. Knopf, 1980. 205–228
- *Among the Believers*. London: Andre Deutsch, 1981
- 'Prologue to An Autobiography'. In *Finding the Centre: 2 Narratives*. London: Andre Deutsch, 1984. 15–86
- *The Enigma of Arrival: A Novel*. Harmondsworth, Penguin, 1987
- *India: A Million Mutinies Now*. London: William Heinemann, 1990
- *Beyond Belief: Islamic Excursions Among the Converted Peoples*. 1998. London: Abacus, 1999
- Nixon, R. *London Calling: V S Naipaul. Postcolonial Mandarin*. Oxford, New York: OUP, 1992
- Said, E. *Culture and Imperialism* London: Chatto & Windus, 1993
- 'Intellectuals in the Post-Colonial World'. *Salmagundi*, no. 70–71 (1986): 44–64
- 'The Postcolonial Intellectual: A Discussion with Conor Cruise O'Brien, Edward Said & John Lukacs'. *Salmagundi*, no. 70–71 (1986): 65–81
- Searle, C. 'Naipaulicity: a form of cultural imperialism'. *Race & Class*, 26. 2 (1984): 45–62
- Suleri, S. *The Rhetoric of English India*. Chicago & London: Chicago UP, 1992
- Woolf, L. *Growing: An Autobiography of the years 1904–1911*. London, 1961